автохтонній демократичній традиції. Проте історична правда полягає у нетривалому державництві наших пращурів, коли власні традиції врядування створювали основу суспільної організації українців. Імпорт чужоземних самоврядних традицій, заснованих на корисливості і егоїзмі та втрата незалежності, спотворили, а подекуди й знищили намагання української вольниці. Проте ми впевнені, що вивчення і врахування національних особливостей врядування на етнічних територіях, що колись були об'єктом іноземної експансії, сприятиме намаганням Президента України Віктора Януковича щодо успішної реалізації адміністративної реформи та створення ефективної системи місцевого самоврядування.

Враховуючи вищезазначене, перспектива подальших наукових розвідок полягає у дослідженні впливу національних традицій врядування на сучасний стан системи публічного управління.

Література.

1. Бондаревський А. В. Волосне управління та становище селян на Україні після реформи 1861 р. / А.В. Бондаревський – К., 1961. – 128 с.

2. Гураль П.Ф. Волосна територіальна громада – організаційно-правова основа самоврядування в Україні: історико-правовий аспект / П. Гураль // Право України, 2009. – № 12 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.info-pressa.com/article-745.html.

3. Гураль П.Ф. Територіальна громада в Україні: історико-правове дослідження: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 [Електронний ресурс] / П.Ф. Гураль; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2009. – 40 с.

4. Дробот І., Смаровайло М. Передумови виникнення місцевого самоврядування / І. Дробот, М. Смаровайло // Актуальні проблеми державного управління. – Вип. 2 (18), 2004. – 324 с.

5. Зварич Р. Демократичні тенденції в українському державотворенні в антську добу. Всеукраїнська експертна мережа «Кассіопея». [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/ index.php?ELEMENT_ID=18656.

6. Історія української культури – К., 2001. Т. 2 (Українська культура XIII – першої половини XVII століть) [електронний ресурс] – Режим доступу : http://litopys.org.ua/istkult2/ikult208.htm.

7. Моисеєнко В. Це солодке слово – амаргі, або сага про демократию / В. Моисеєнко // Дзеркало тижня, – №10 (485), 13 марта 2004 г. – С. 23.

8. Молодожен Ю.Б. Історична роль територіальної громади у формуванні теорій місцевого самоврядування / Ю.Б. Молодожен // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. – № 4(28). – С. 32-38.

9. Молодожен Ю.Б. Поняття і сутність територіальної громади в системі місцевого самоврядування України / Ю.Б. Молодожен // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління і права. – Хмельницький, 2006 – Вип. 2. – С. 347–352.

10. Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти /Л. Муркович // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. праць. ДРІДУ / [за аг. ред. С.М. Серьогін] – Дніпропетровськ , 2010 – Вип. 2 (5) – 305 с.

11 Надолішній П.І. Вітчизняна традиція демократичного врядування як аспект національного державотворення / П.І. Надолішній // Вісник державної служби України, № 4, 2009 р. – С. 69–78.

12. Олуйко В.М. Основи місцевого самоврядування: науково-практичний посібник / авт. кол. за заг. ред. В.М. Олуйка. – Хмельницький, 2008. – 730 с.

13. Павлов О.І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель. Монографія. – О.: Астропринт, 2009. – 340 с.

14. Саханенко С.Є. Політичне управління містом в умовах самоврядування. – Одеса : ОФ УАДУ, 2001. – 380 с.

15. Традиції демократичного врядування в історії українського державотворення. Монографія. / За заг. ред. В.М. Князева – К., 2010. – 219 с.

16. Франко І. Я. Що таке громада і чим вона повинна бути? / І. Я. Франко // Зібр. Творів :у 50 Т. 44. – Кн. 2 – С. 175–185.

УДК 352.075

Ігор Гарькавий

МОДЕЛІ ТА МЕТОДИ РОЗРАХУНКУ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ МІСТООБСЛУГОВУЮЧОЇ СФЕРИ

У статті запропоновано новий підхід до забезпечення перманентного розвитку органами місцевого самоврядування підприємств містообслуговуючої сфери на основі математичних моделей, які описують взаємозв'язок динаміки освоєння потужностей цих підприємств, їх продуктивності, терміну служби та обсягів фінансування.

Ключові слова: *орган місцевого самоврядування, містообслуговуюча сфера, математична модель, муніципальні послуги, потужність підприємства послуг.*

До стратегічних напрямів розвитку економіки міст відноситься досягнення нею швидкого, збалансованого, динамічного зростання. Реалізація цього напряму у сфері муніципальних послуг пов'язана із складністю підтримки відповідності між попитом і пропозицією послуг, організаційним та ресурсним забезпеченням. Крім того, потрібно брати до уваги можливі протиріччя в інтересах підприємств, які відносяться до комунальної та не комунальної форм власності, а також у плануванні та фінансуванні інфраструктурних змін [6]. Успішне вирішення цієї проблеми багато в чому залежить від збалансованості програмних заходів, які є складовими механізмів управління зміцненням матеріальної бази місцевого самоврядування взагалі і містообслуговуючої сфери зокрема.

Одна з найважливіших умов досягнення збалансованості пов'язана з необхідністю забезпечення в програмах соціально-економічного і культурного розвитку міст стабільної динаміки таких ключових показників, якими є обсяги введення потужностей підприємств містообслуговуючої та містоутворюючої сфер, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних гро-

© Гарькавий І.Б., 2012.

мад і таких, які вводяться, а також обсягів фінансування. Нестабільність динаміки передбачених показників будівництва може в окремі періоди часу призводити до браку або до неповного надання муніципальних послуг членам територіальної громади.

Особливо важливо досягти стабільності динаміки введення потужностей і відповідного фінансування у галузях та сферах, які стосуються надання соціально значущих послуг і таких, що швидко розвиваються, де високі темпи зростання обсягів їх надання супроводжуються значнішими в порівнянні з іншими галузями проблемами з введенням їх в експлуатацію [1, 7]. Досить гостро проблема управління динамікою введення в експлуатацію підприємств сфери обслуговування постала в містах України, які залучені до проведення ЄВРО-2012, а також у період підготовки до інших широкомасштабних заходів.

Дослідження, пов'язане з важливими науковими, а також практичними завданнями, які передбачені планом науково-дослідних робіт Національної академії державного управління при Президентові України за темою: «Науково-методологічні засади контролю діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері надання послуг». При виконанні цієї теми автором удосконалено моделі та методи розрахунку динаміки розвитку підприємств містообслуговуючої сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз останніх досліджень та публікацій за темою досліджень свідчить, що використовувані при прогнозуванні і формуванні програм розвитку сфери виробництва та сфери споживання методи й моделі в деяких випадках не забезпечують стабільності динаміки таких показників, як введення потужностей підприємств та фінансування їх розвитку [3,8,10]. У [2, 4] на основі динамічного моделювання проаналізовано причини таких явищ і запропоновані деякі методи стабілізації показників, які характеризують, а їх дотримання забезпечує необхідну динаміку розвитку підприємств. Разом з тим, удосконалення методологічних аспектів розрахунку динаміки розвитку підприємств містообслуговуючої сфери органами місцевого самоврядування до цього часу не було предметом комплексного дослідження.

Мета

Автор ставить за мету обґрунтувати підходи до моделювання та дослідити джерела виникнення нестабільності при програмованому управлінні введенням потужностей підприємств містообслуговуючої сфери.

Виклад основного матеріалу

Для досягнення поставленої мети виділено дві моделі, на основі яких можуть проводитись розрахунки потужностей, необхідних для забезпечення заданих обсягів продукції та послуг для територіальної громади. Модель I описує динаміку освоєння потужностей, що вводяться, продуктивність яких після закінчення освоєння передбачається постійною, а термін служби – таким, що перевищує період прогнозування. Модель II відноситься до тих сфер розвитку містообслуговуючої сфери, для яких характерні незначна тривалість освоєння потужностей і в той же час зменшення їх продуктивності за часом (наприклад, відбулося насичення ринку послуг і попит на них у продовж певного періоду скорочується). В процесі освоєння потужностей їх продуктивність повинна підвищуватися до проектного рівня.

Модель I може використовуватись для розрахунків обсягів надання послуг чи виробництва продукції, відповідних різним варіантам введення потужностей, а також при розв'язанні зворотного завдання, тобто при визначенні обсягів введення потужностей m_t, необхідних для досягнення заданих обсягів надання послуг y_t [5]. Це виключно актуально при здійсненні повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку щодо розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади, на підприємствах, в установах та організаціях [1]. Необхідність вирішення зворотних завдань виникає також при прогнозуванні територіального розвитку та забезпеченні досягнення певних соціальних стандартів, наприклад, при розрахунку обсягів введення потужностей підприємств, які опікуються наданням житлово-комунальних послуг.

Для вирішення цього завдання використано співвідношення

$$m_0 = y_0 / K_0, \quad m_t = \left(y_t - \sum_{\tau=1}^{t} K_\tau m_{t-\tau} \right) / K_0, \quad t = 1,...T_1, \qquad (1)$$

де m_t — обсяг потужностей, що вводяться, в році t; y_t – обсяг надання послуг чи виробництва продукції в році t; T_1 – тривалість періоду здійснення програмованого заходу; K_τ – осереднені коефіцієнти освоєння потужностей муніципальних підприємств ($\tau = 0,1,...,T_1$).

Рішення, які отримуються при цьому, як правило, мають наступні особливості: по-перше, при малій відмінності варіантів надання послуг чи виробництва продукції для територіальної громади варіанти необхідного введення потужностей значно відрізняються один від одного; по-друге, динаміка шуканої змінної (введення потужностей – m_t) носить характер коливань, що розходяться.

Для ілюстрації звернемося до таблиці 1. У ній наведено три практично співпадаючі варіанти надання послуг (відмінність полягає лише в різних рівнях обсягів послуг в 3 році визначеного періоду розвитку цієї сфери) і необхідні для їх здійснення введення потужностей, розраховані згідно з (1).

Як видно з таблиці, досить близьким варіантам надання послуг відповідають абсолютно різні варіанти введення потужностей, до того ж розрахунки для першого і третього призводять до коливань введень потужностей, що розходяться.

Таблиця 1

Результати розрахунків щодо введення потужностей для надання послуг

Показник	Варіант	Роки				
		1	2	3	4	5
Обсяг надання послуг	1	14,7	73,0	153,4	240,2	333,9
	2	14,7	63.0	153,0	240,2	333,9
	3	14,7	73,0	154,0	240,2	333,9
Введення потужностей	1	70,0	81,0	88,8	86.9	117,6
	2	70,0	81,0	86.9	94,1	99,1
	3	70,0	81,0	91,6	76,0	145,5

В окремих випадках, наприклад, у разі підвищених значеннях коефіцієнта освоєння потужностей в рік їх введення K_0, при розрахунках згідно з (1) коливання щодо введення потужностей за часом зменшуються. Проте і в такій ситуації на початку визначеного періоду розвитку сфери послуг мають місце невиправдано різкі скачки обсягів потужностей, що вводяться.

Розглянемо завдання визначення обсягів введення потужностей m_t, необхідних для забезпечення заданих обсягів надання послуг y_t з використанням моделі II. Якщо підходити до його вирішення ті ж самі, як і до вирішення аналогічної задачі для моделей типу I, то була б доцільною наступна обчислювальна процедура:

1) розрахувати введення потужностей в першому році програмованого періоду;

2) визначити обсяг надання послуг існуючими муніципальними підприємствами в другому році;

3) так само, як в п. 1) і 2), розрахувати обсяги введення потужностей і обсяг надання послуг існуючими підприємствами в подальші роки програмованого періоду.

Проте, як показує досвід використання такої ітераційною процедури, навіть при плавній динаміці надання муніципальних послуг, динаміка введення потужностей має певні коливання, причому в окремі роки програмованого періоду їх величини набувають навіть негативних значень. Тобто, має місце надлишок потужностей (за умови їх повного завантаження).

У зв'язку з тим, що недоліки наведеного вище обчислювальних алгоритму обумовлені типом моделі і її параметрами, була реалізована спроба змінити саму модель. Так, на рівні міста зручніше використовувати модифікований варіант моделі II

$$y_t = x_t + \mathrm{dm_t} \qquad (2)$$

$$y_t = x_t + \mathrm{dm_t} - \eth_{t+1}, \qquad (3)$$

$$p_{t+1} = \mu p_t + \gamma(1-\mu)x_t, \qquad t = 1,...,T,$$

де – x_t обсяг надання послуг існуючими підприємствами в році t; λ_t — коефіцієнт зміни обсягу надання послуг існуючими підприємствами, що враховує зменшення продуктивності підприємств, що вводяться; d – коефіцієнт, який дорівнює відношенню часу роботи нових підприємств до календарного часу в рік їх введення; p_t – абсолютне річне падіння продуктивності підприємств, що діють, яке досягає свого максимуму до кінця періоду максимального попиту на муніципальні послуги (цей факт відображає (3)); $0 < \mu < 1, \quad \gamma > 0$.

Коефіцієнти μ і γ в моделі визначаються шляхом проведення регресійного аналізу. Результати цього аналізу свідчать про те, що значення параметра μ, що характеризує динаміку взаємозв'язку між введенням потужностей і обсягом надання муніципальних послуг, знаходиться в діапазоні 0,6—0,8, а параметра γ, що визначає співвідношення між величиною абсолютного падіння і обсягом надання послуг існуючими підприємствами до кінця програмованого періоду становить 0,15—0,20.

Простота й зручність використання даної моделі обумовлені тим, що в ній не потрібно задаватися гіпотезами про стійку функціональну залежність коефіцієнтів від таких чинників, як загальний обсяг надання муніципальних послуг, темп опанування ринку послуг та ін., які насправді можуть не дотримуватися.

Проте, якщо на основі моделі II (2,3) визначати обсяги потужностей, що вводяться, необхідні для забезпечення заданих рівнів надання послуг, то і в цьому випадку розрахунки призводять, як правило, до коливань, що розходяться.

Таким чином, схеми обчислень обсягів потужностей, що вводяться, на основі розглянутих вище моделей для практики програмованого розвитку міст, не завжди можуть бути використані в розрахунках при підготовці місцевих програм розвитку.

Було досліджено причини нестабільності динаміки введення потужностей з представленням схем розрахунку обсягів потужностей, що вводяться, в загальній формі. Встановлено, що результати розрахунків визначаються складовими числами матриці, яка при цьому використовується. У випадку, коли вони не перевершують за модулем одиниці, обмеженим значенням обсягів надання послуг відповідатимуть обмежені значення компонентів вектора станів, а також обсягів введення потужностей (у цьому полягає умова стійкості системи). Якщо серед складових значень матриці є числа з негативною дійсною частиною, то рішення рівняння і шукана змінна можуть коливатись. Але, коли хоч би одне з складових чисел негативне і за модулем більше одиниці, розрахунки призводять до коливань введення потужностей, які розходяться навіть при плавній динаміці обсягів надання муніципальних послуг.

На підставі проведених досліджень було зроблено висновок про необхідність зміни попередньої схеми розрахунку обсягів потужностей, що вводяться.

Це пов'язане з недоліками існуючих схем обчислення в процесі розробки місцевих програм розвитку для здобуття стабільної динаміки обсягів потужностей, що вводяться, коли посадові особи штучно підганяють вихідні дані. Підгонка може полягати, зокрема, в деякій зміні обсягів надання муніципальних послуг, до яких вельми чутливі результати обчислень і які представляються виправданими в умовах довготермінового програмованого розвитку, коли потреба у наданні послуг за їх видами відома лише приблизно.

Інший спосіб підгонки пов'язаний з варіюванням за часом в допустимих межах коефіцієнтів освоєння потужностей підприємств містообслуговуючої сфери, особливо коефіцієнтів освоєння потужностей в рік їх введення.

Було розглянуто варіант розрахунків для забезпечення програмованому розвитку містообслуговуючої сфери із застосовувати комбінації існуючих способів згладжування динаміки введення потужностей, використовуючи метод проб і помилок [9]. Процедура підгонки при цьому виявляється трудомісткою і складно алгоритмізується, а самі шукані рішення, зважаючи на довільність зміни значень параметрів (коефіцієнтів) моделей, мало обгрунтованими.

Вказаних недоліків позбавлений пропонований підхід, при якому невиправдані коливання введення потужностей підприємств містообслуговуючої сфери пригнічуються за рахунок деякого, досить незначного, відхилення обсягів надання муніципальних послуг від бажаних обсягів, але вигляд моделей і їх параметри не змінюються. У цьому відмінність даного підходу у порівнянні з тими, що пропонуються в [4] стосовно динамічних міжгалузевих моделей.

При такому підході шукана змінна (введення потужностей містообслуговуючої сфери) визначається в результаті розв'язання оптимізаційної задачі при обмеженнях, які залежать від виду моделі, яка застосовується або із використанням спеціально сконструйованого критерію оптимізації, що включає параметри, які додатково підбираються.

Вочевидь, чим вищим є значення визначального параметра, що відіграє роль коефіцієнта «штрафу», тим вищою буде плата за нестабільність динаміки введення потужностей містообслуговуючої сфери і, отже, тим плавніше повинна змінюватися шукана змінна. Більша плавність введення потужностей буде, звичайно, досягнута ціною помітніших відхилень відповідних їм обсягів надання муніципальних послуг від бажаних. Тому значення визначального параметра не слід обирати дуже високим.

Введення іншого додаткового параметра дозволило пом'якшити так званий кінцевий ефект, що виявляється в зниженні рівня шуканої змінної до кінця періоду оптимізації. В той же час «кінцевий ефект» може бути компенсований і шляхом збільшення періоду оптимізації відносно прийнятого і екстраполяції на відповідний термін бажаних рівнів надання муніципальних послуг.

Висновки

Таким чином, за результатами проведених досліджень запропоновано новий підхід до забезпечення перманентного розвитку органами місцевого самоврядування підприємств містообслуговуючої сфери на основі математичних моделей, які описують взаємозв'язок динаміки освоєння потужностей цих підприємств, їх продуктивності, терміну служби та обсягів фінансування. У процесі розрахунків, які мають проводитись під час підготовки проекту місцевої програми розвитку, досягається згладжування коливань щодо введення потужностей підприємств містообслуговуючої сфери усіх форм власності, а шукана змінна визначається в результаті розв'язання оптимізаційної задачі при певних обмеженнях.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі можуть стосуватись дослідження умов реалізації запропонованого підходу за повноваженнями органу місцевого самоврядування, які передбачають розвиток містообслуговуючої сфери.

Література.

1. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого овряцування в Україні : [моногр. / за ред. В. Кравченка, М. Баймуратова, О. Батанова]. – К. : Атіка, 2007. – 864 с.
2. Боголюбов В.С. Методологические основи управлення современным крупным городом / В.С. Боголюбов. – СПб. : Магистр, 1999. – 126 с.
3. Брайсон А. Прикладная теория оптимального управления / А.Брайсон, Ю-ши Хо. – М.: Мир, 1989. – 423 с.
4. Глухов В.В. Математические модели и методы для менеджмента: учебник для вузов / В.В. Глухов, М.Д. Медников, С.В. Коровко. – СПб. : Лань, 2000. – 296 с.
5. Лапин В.А. Математика для экономистов / В.А. Лапин. – М.: Логос, 2007. – 487 с.
6. Постовой Н.В. Муниципальное право России : [учебн.] / І.В. Постовой. – [2-е изд. испр. и доп.]. – М. : Юриспруденция, 2009. – 172 с.
7. Територіальне управління: проблеми, рішення, перспективи: моногр. / В.В. Корженко, Г.С. Одінцова, Н.М. Мельтюхова та ін. ; за заг. ред. З.В. Корженка]. – Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2004. – 216 с.
8. Тихонов А.П. Методи решение некорректных заданий / А.П. Тихонов, В.Я. Арсенин. – М.: Наука, 1974. – 578 с.
9. Фатхутдинов Р.А. Конкурентсопособность: экономика, стратегия, управление / Р.А. Фатхутдинов. – М.: ИНФРА-М. – 2007. – 312 с.
10. Birdsall N. Social Development is Economic Development / N. Birdsall. – Washington, DC : World Bank, 2003. – 223 p.
11. Blakely E.J. Planning Local Economic Development: Theory and Practice / E.J. Blakely. – London : Sage, 2008. – 392 p.

УДК 353:35.072.8

Олена Ліпач

БЮДЖЕТИ ОРГАНІВ ВЛАДИ СПІЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ РЕГІОНУ

У статті розглядаються особливості формування обласних та районних бюджетів. Проаналізовано структуру дохідної частини обласних та районних бюджетів в умовах нової редакції бюджетного кодексу. Відзначено недостатнє фінансове забезпечення виконання функцій місцевими органами влади та відсутність ефективних стимулів до нарощування власної дохідної бази. Запропоновано заходи для вирішення визначених проблем.

Ключові слова: *фінансова самостійність, регіон, органи влади спільної компетенції, обласний бюджет, районний бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету, стимулювання.*

Постановка проблеми

Важливість місцевого самоврядування як основного принципу урядування в сучасному демократичному світі безсумнівна. Ставши на демократичний шлях розвитку після проголошення незалежності, українська держава почала робити кроки у напрямі запровадження повноцінного місцевого самоврядування. Так, на виконання вимог Європейської хартії місцевого самоврядування, у статті 7, прийнятої в 1996 році Конституцією України, визнається і гарантується місцеве самоврядування [1]. А у листопаді 1996 року Україна підписала і саму Хартію – основоположний документ, яким визначаються засади та створюються умови для формування, функціонування та розвитку дійсно незалежної та ефективної системи місцевого самоврядування.

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» місцеве самоврядування визначене як гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Саме питання реальної здатності, в першу чергу фінансової, здійснювати управління територією є предметом наукових пошуків та законодавчих новацій увесь цей час. Основна увага при цьому повинна бути зосереджена на питаннях посилення ролі місцевого бюджету як основної фінансової бази місцевого самоврядування у забезпеченні виконання самоврядних функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми функціонування і розвитку місцевого самоврядування, його правової, матеріальної та фі-

© Ліпач О.О., 2012.